

NÉPI KÉZMŰVES TÁBOR
A
HAGYOMÁNYOK TÜKRÉBEN

Népi játszóház vezetői képzés

Békéscsaba

2018/2019

Készítette:

Gergely Ramóna

Tartalom

ELŐSZÓ	3
BEVEZETÉS	4
A kézművesség tanítása	4
1.Tábori tematika	6
TEMATIKUS TERV.....	7
1.NAP: kosárfonás	8
Kiskosár elkészítése:	8
2. NAP: bábok, babák	10
Botbaba elkészítése:.....	10
Pólyás baba elkészítése:	11
3.NAP: gúzskarika	11
Gúzskarika készítése:.....	12
4. Nap: fűzfa síp.....	13
Fűzfa síp készítése:	13
5.NAP: agyagozás (fazekasság).....	14
Agyagedényke készítése hurka technikával:	18
Összegzés - tapasztalataim.....	19
FELHASZNÁLT IRODALOM	22

ELŐSZÓ

Gergely Ramóna vagyok, az erdélyi Siménfalván születtem. Kosárfonó családból származom. Negyedik generációs kosárfonóként viszem tovább a kosárfonás lenyűgöző mesterségét napjainkba. Szülőfalum nagy kosárfonó hagyományokkal bíró település, ugyanis a lakosság közel 70%-ának a vesszőfonás biztosította a megélhetést még az ezredforduló idején is.

Szüleim áttelepülésével kerültem Tiszaalpárra, amely szintén a vesszőfonás bölcsőjeként ismert. Immáron 26-ik éve fonok kosarakat, használati eszközöket, tároló eszközöket, különböző ajándék- és dísz tárgyakat. 10 éve már, hogy üvegek befonásával, az úgynevezett üveghímzéssel is foglalkozom.

A gyermekkoromból hozott emlékekkel, az erdélyi kis falu letisztult, nyugodt közegével szemben-az elmúlt évtizedben- megtapasztalhattam a felgyorsult, elgépiesedett világ gyermekeink kezügyességére gyakorolt negatív hatásait. Miután anya lettem, még inkább felerősödött bennem az igény, hogy továbbadjam kultúránkat, hagyományainkat, a kézművességet, amit magammal hoztam.

Munkásságom elismeréseként 2016 augusztusában a Népművészet Ifjú Mestere kitüntető címben részesültem. 2018 májusában Népi Tárgyalkotó Iparművész címet kaptam, ugyanebben az évben a Bács-Kiskun Megyei Értéktárba is bekerült a munkásságom. Mindezek mellett számos elismerésben részesültem helyi és regionális szinten is (pl. AMKA pályázat díjazottjaként).

BEVEZETÉS

A hagyomány, a népművészet, a népi tárgykultúra, a kézművesség elméleti és gyakorlati közvetítéséhez elengedhetetlen a néprajznak, mint tudománynak és a még megtalálható tárgyi kultúrának összegyűjtése és néprajzi, elméleti valamint gyakorlati szempontból történő elemzése, értelmezése.

A kézműves szakmákat művelő embereket, mestereket gyűjtőnévvel kézműveseknek szoktuk nevezni. A paraszti élet mindennapjaiban, a paraszti kultúrában nagyon jelentős szerepet kapnak a tárgyak, igen gyakran a saját kezük által elkészített tárgyak. A tárgyak kialakulása-függetlenül attól, hogy szabad, jobbágy, vagy pásztor volt az illető,- a falusi parasztság múltjában, életformájában gyökeredzett, elkészítésüket a paraszti értékrendszer irányította. Ők építették fel tárgyi világukat és használták azokat a tárgyakat, eszközöket, amelyeket maguk készítettek. A használati funkcion túl a tárgyak esztétikai értékekről, emberek közti viszonyokról, ünnepekről, nő férfi kapcsolatokról, a társadalomban elfoglalt szerepükről, helyzetükről is tanúskodtak.

A kézművesség tanítása

A népművészet megismerésében, befogadásában a kisgyermekkorban kapott élmények meghatározó szerepet játszanak a gyerek családi, rokoni, falusi közösségben eltöltött idejükben, észrevétlenül kapcsolódtak környezetük ízlésvilágához, mindennapi szokásaikhoz, a mindenki által követett rendhez. A munkafolyamatok játékos leutánzása során akaratlanul megtanulták önmaguk és más emberek munkájának megbecsülését, a munka értékét, az egymásra figyelmet. A játék közben szerzett élményekre épülhetett és épül ma is az ismeretanyag, ízlés, és esztétikai értékrend. A népművészeti alkotások megismerésének legeredményesebb módja a személyes élmény, a használat, a megélés élménye során szerzett tapasztalat.

A paraszti kultúrában, a népművészetben a tárgykészítés során az anyag, technika, forma szorosan összefügg egymással. Az adott tárgy készítésének aktualitását elsősorban a természeti törvények határozzák meg.

Mivel már nem örököljük természetes nyelvként az anyagismeretet és a formavilágot a népi tárgyak és technikák lemásolásával sem tanulhatjuk meg az igényes alkotómunkához szükséges tudást, az alkotás az anyagok újrafelfedezésével, megmunkálásával egy újszerű, sokoldalú kísérletezés folyamatává válik. Ennek az alapja a természet folyamatos megfigyelése, a környezet anyagainak megismerése, az anyagok, a formák, technikai fogások felfedezése, kipróbálása. A kézművesség alapvetően természetes anyagok felhasználásával foglalkozik, ezért fontos, hogy lelőhelye a természetes környezet. Elengedhetetlen az alapanyagok tulajdonságainak, az abból következő felhasználhatóságának az ismerete.

A népi kézművességben létrejövő tárgyak magukban hordozzák a forma a funkció és a díszítés egységét és funkcionalitásának célszerűségét is. A tárgykultúrában megvalósuló egységet illeszti egybe és dolgozza fel tudományosan is a néprajz.

A tárgykultúra, a népi kézművesség, népi díszítőművészet, a népmese, a népzene, a néptánc nemzeti sajátosságok, a történelmi múlt hagyományainak a magyar nép eredetének továbbélése.

Célom a nyári programokkal felébreszteni a gyermekekben népünk kultúráját, annak megbecsülését és ez által a haza szeretetét. A népművészet, a hagyomány iránti szeretetre nevelésük mellett fontos a tevékenységek, gyakorlati feladatok megértése és azok érzelmi motivációja/indítatása, továbbá, hogy a táborban résztvevő gyermekek életében a hagyományos kézművesség érvényes, maradandó és a későbbiekben általuk önállóan is alkalmazható tudásként jelenjen meg.

A népművészet megismerése, a hagyomány megélése során válik a gyermek hazáját, népét tisztelő és szerető felnőtté.

1. Tábori tematika

A kézműves technikák tematikájának célja, elsősorban a természetben fellelhető növényi és állati eredetű anyagok, valamint a textil és fonalfélék megismertetése és megmunkálásának technikája. Az alábbi tematika, mely törekszik, de nem mindenben egyezik az egykori néphagyomány munkafolyamataival illetve a természet rendjével. Mindazonáltal a változatos technikák bemutatására törekedtem, ahol a témák érintik a tudatos gyűjtést, az alapvető anyagismeretet, az eszközök használatát és a legszükségesebb háttérismereteket.

1. kosárfonás
2. babakészítés
3. vesszőkarika (gúzs, ügyességi játékokhoz) készítése
4. hangszer készítése
5. agyagozás

TEMATIKUS TERV

Korcsoport: általános iskola alsó tagozat (7-11 éves korú gyermekek)

időpont: 2018. június 18 – 22.			helyszín: József Attila u. 29. (régí óvodaépület és udvara)		
TÉMA: NÉPI KÉZMŰVESSÉG					
KÉZMŰVES TEVÉKENYSÉ GEK	VESSZÓFONÁS	BABAKÉSZÍTÉS	VESSZÓFONÁS	HANGSZER KÉSZÍTÉS	FAZEKASSÁG
a tevékenység tartalma	gyerekkosár fonása <ul style="list-style-type: none"> • anyagismertetés • mintadarabok bemutatása • gyakorlati bemutató • egyéni segítségnyújtás 	botbaba, pólyás baba <ul style="list-style-type: none"> • anyagismertetés • mintadarabok bemutatása • gyakorlati bemutató • egyéni segítségnyújtás 	vessző karika <ul style="list-style-type: none"> • gyakorlati bemutató • mintadarabok bemutatása • egyéni segítségnyújtás 	fűzfa síp faragása, <ul style="list-style-type: none"> • ötletgyűjtés • anyaggyűjtés • megvalósítás • egyéni segítségnyújtás 	mintázás korongozás <ul style="list-style-type: none"> • anyagismertetés • gyakorlati bemutató • ötletgyűjtés • megvalósítás • egyéni segítségnyújtás
Színhely	terem	terem	terem	udvar	terem
Eszközök:	főzött, hántolt fűz vessző, metszőolló, kés, szúróár, kispad	fehér vászon, hurkapálca, színesanyag, vatta, tű, cérna, csipke, fonal, olló	fűz vessző, kés, metsző olló, kötöző anyag	fűzfaág, kés, olló	korong, agyag, falemezek, víz, törölköző
Módszerek	beszélgetés, megfigyelés, magyarázat, szemléltetés, buzdítás, gyakorlás, dicséret, értékelés				
Megjegyzés	gyűjtőmunka (fa, gesztenye, levelek, termések, közvetlen környezetükben, a természetben fellelhető alapanyagok)				
Egyéb tevékenységek:					
<ul style="list-style-type: none"> - játékbővítés szabadidőben: ismerkedés a népi játékokkal, együtt játszás (fajátékok, ügyességi játékok) kiszámolók, dalos játékok, népmesék olvasása, közös tánc - magyar népdalok hallgatása, Magyar Népmesék meséi 					

1.NAP: kosárfonás

A kosárfonás nyersanyaga a fűzfacsaládhoz tartozó egy éves hajtás: selyem, vörös, szürke, vagy fehér fűzfa. A zöldvesszőt lombhullástól rügyfakadásig tudjuk leszedni, és addig tudjuk használni, míg a nedvességtartalma el nem párolog. Ezt késleltethetjük árnyékos helyen, vagy pincébe tárolva, esetleg fóliába csomagolva. A kiszáradt zöldvesszőt 1-2 hetes áztatással tudjuk puhítani. A főzött vesszőt száraz helyen tároljuk, munka előtt 1-2 órán át áztatjuk. Miután kivettük a vízből gyorsan használjuk fel mivel a meleg és szél hatására kiszárad és könnyen törik. Szükség esetén munka közben is áztathatjuk. Túláztatás esetén is törékennyé válik a vessző. A kosárfonás a fa egyfajta megmunkálása, könnyen megmunkálható anyag, ezért az ember már az ősidőkben fából-vesszőből készítette eszközeinek, használati tárgyainak egy részét. A vesszőfonásról elsőként a kosárfonás jut eszünkbe, de a fűzvesszőt többféleképp felhasználhatjuk.

A hazai kosárfonás legkedveltebb alapanyaga a természetett amerikai fűz. Van, aki szeret a természetben talált vesszőfélékkel dolgozni, nem feltétlenül csak fűzvesszővel, hanem bármilyen ággal, amelyik hajlik annyit, hogy ne törjön el.

Kiskosár elkészítése:

- a fenék karókat kivágjuk a kívánt méretre
- 3 a 3-ban összeállítjuk a kosár alját
- 2 szálal gyűrűfonással kifonjuk a kívánt méretet
- majd leszegjük a feneket ugyancsak kétszálal gyűrűfonással
- veszünk 24 szálal karóvesszőt és felbokrozzuk a kosarat
- majd balról jobbra haladva három előtt lehajtjuk
- a szálakat fel gyökkentjük
- 3 szálal gyűrűfonással rögzítjük a karókat
- minden esetben a hátsó szálal (bal oldali) lépünk előre
- 24 szálalal berakjuk a kosarat, ezekből lesznek az oldalfonóink
- elkezdjük körbe fonni 1 előtt 1 mögött
- a fonás során a fonó szálakat mindig lenyomva tartjuk, törekedünk arra, hogy a karók függőlegesen álljanak és a tervezett kosár formájának megfelelően irányítsuk a karókat

Kisiskolásokkal sima szegést szoktuk alkalmazni.

- szegés előtt alaposan áztassuk be a kosarat
- 2 szál mögött lehajtjuk mind a 24 szál vesszőt
- metsző olló segítségével levágjuk a megmaradt szálakat

2. NAP: bábok, babák

A kislányok legkedveltebb szórakozása a babázás. A csecsemők és kisgyermek gondozásának és nevelésének a családban látott valamennyi mintáját el lehet játszani. A babát lehet etetni, altatni, táncoltatni, oktatni, dorgálni, és nem utolsó sorban öltöztetni is. Mára megváltoztak a babázási szokások is, a hagyományosan lányos játéknak számító babázásban a fiúk is szívesen részt vesznek.

A hétköznapi babázáson túl, több jeles naphoz, ünnepi hagyományhoz, szokáshoz kapcsolódik babákkal történő szerepjáték.

A hiedelem szerint a kiszebáb elégetése megszabadítja az embereket minden bűtől és bajtól. A ruhájára rátűzünk cédulákat, amelyekre ráírjuk, mitől szeretnénk megszabadulni (pl: rossz álmok, betegség stb.). Ha nagy tüzet rakunk, a kiszebábot körbehordozzuk, kézzel kézre adjuk és „tízszer” elmondjuk: „Haj kische haj, kivisszük a betegséget, behozzuk az egészséget, haj kische haj!” A télboszorkát ezután tüzre dobjuk. Ha a kiszebáb elégetése nem lett volna elég, a nagy zajcsapás, a füst bizonyára végleg elijeszti a kertek alatt settenkedő mínuszokat.

Botbaba elkészítése:

- a kiszabott fehér vászon közepére helyezük a tömőanyagot, a nyakánál szorosan megkötjük
- a vászon két szemközti csücskét (karok) összeráncoljuk, a végeket visszahajtjuk, megkötjük
- a szoknyaalapot kiszabjuk, negyed körcikkre összehajtjuk

- a csücskénél egy vágással a szoknya deréknyílását elkészítjük (mutatóujjunk férjen bele)
- a hurkapálcát (esetleg vessző szálat) beillesztjük a fejbe
- a babát fejfel lefele fordítjuk, és ráhúzzuk a szoknyát, majd szorosan megkötjük a derekánál (alulról)
- a kendőt rákötjük a fejére (elől vagy hátul csomózva) a homlokánál kissé visszahajtva az anyagot, hogy az ép anyagszél látszódjon
- az arcát fonallal vagy gyönggyel díszítjük, tollal nem ajánlott rárajzolni

Pólyás baba elkészítése:

- a kiszabott fehér vászon közepére helyezzük a tömőanyagot, majd minden oldalról behajtjuk az anyagszéleket úgy, hogy a rojtos szélek ne látszódjanak ki
- a babatestet a közepénél nem túl szorosan fehér cérnával körbekötözzük
- a puha nagyobb vászon közepére helyezzük a babatestet és az előzőhöz hasonlóan beborítjuk a babát úgy, hogy az arca kilátszódjon
- színes vagy fehér kötöző szállal körbe és keresztet formálva rögzítjük a színes pólyát

3.NAP: gúzskarika

A gúzs régen mindennapi használati eszköze volt a felnőtteknek is (pl: kerti seprű ágainak szorítására). A gúzskarika kedvelt játék volt (a tapasztalat szerint most is az), akár elkapósnak, akár célba dobónak is.

Régen az állatok szabad mozgását akadályozták meg azzal, hogy gúzst raktak a mellső két lábukra, (gúzsba kötötték) így nem tudtak elszaladni legelés közben. Gúzst alkalmaztak a népi építkezésnél a kertajtók, kapuk mozgatásához (nyitás, zárás) ezzel kapcsolták a kapufélfához és a gúzssal, mint egy zsanérral fordult a nagy nehéz kapu is.

Gúzskarika készítése:

- válaszunk három darab vesszőt, majd egy üvegre a hegyétől kezdve tekerjük fel (amelyik szál meg gyökken, azt ne használjuk fel)
- a vastag végétől indulva alakítsuk ki a megfelelő méretű karikát, úgy, hogy a vastag végre a hozzánk közelebb lévő oldalára helyezzük a vesszőt, tartsuk meg az ujjunkkal, a vékony végét fűzzük át hátulról előre, és addig ismételjük, míg a vessző el nem fogy
- a vékony végét vékony véggel toldjuk, úgy, hogy a kilógó vékony véggel szembe beillesztjük a toldó vessző vékony végét, szorosan fogjuk, aztán a vastag véggel folytatjuk a fűzést, hátulról előre
- a harmadik toldás vastag véggel történik hasonló módon, és addig folytatjuk a fűzést, míg el nem fogy a vessző
- az elkészült karikáról metszőollóval levágjuk a fölösleget, úgy, hogy a lemetszett végek belesimuljanak a fonás síkjába

4. Nap: fűzfa síp

A gyermekek szívesen készítenek maguknak játékszereket, melyeket hosszabb rövidebb ideig meg is tartanak. Készítésük ügyességet, gondosságot igényel, és valamennyi játékszer fontos része egy-egy játékfolyamatnak. A fegyverek mellett a fiúknak a hangszerek is kedves játékaik.

Régen a játékok készítésében a szülők és az idősebb testvérek segítettek, így ez a tudás nemzedékeken keresztül öröklődött. Mára azonban a készen vásárolt játékok nagyon elterjedtek háttérbe szorítva az önálló játékkészítést, bár a gyermekek természetéből fakadó alkotásvágyat nem tudja teljesen háttérbe szorítani. Ma is szívesen kombinálják a modern játékok elemeit a környezet apró tárgyaival.

A fűzfa síp a furulyához hasonló fúvós hangszer, de dallamjátékra nem alkalmas. Gyerekszínjáték sípok nem csak fűzfából készülhetnek, használhatunk orgonát, mogyorót, vagy a tartósabb bodza ágat is, sőt szépen kifejlett töklevel szarát is.

Fűzfa síp készítése:

- vágunk egy 8-20mm vastagságú, 10-50cm hosszú 2-3 éves csomómentes, sima fűzfahajtást (tavasszal a legjobb, mert ilyenkor a héja könnyen leválik)
- a héj leválasztása előtt az egyik végétől 1-3cm-re bevágjuk a szélhasító nyílás helyét, a másik vége felé a héjat körbe metsszük és a metszéstől kezdve lehántjuk a bélről

- ennél a csupasz résznél foggal vagy kézzel rögzítve lehet viszonylag könnyen a héjat lehúzni, ha kés nyelével óvatosan körbe veregetjük, könnyebben elválík a héjától
- a jól meglazult fűzfahéjat ezután marokra fogjuk, és egy csavarintással lehúzzuk a fáról
- a csupasz fának azt a végé, ami eredetileg a szélhasító nyílásnál volt, a bemetszésnél merőlegesen elvágjuk, és a szélhasító felőli oldalból 1-2mm-nyit lefaragunk
- a csőbe visszahelyezve ez lesz a síp dugója, a lefaragott rész és a csőfal közötti rés pedig a fúvóka befúvórése
- a rövidebb fűzfa sípokat, ha az alsó végükön bedugjuk a csupasz fa megfelelő darabkájával, mélyebben szólal meg

5.NAP: agyagozás (fazekasság)

A fazekasság égetett agyagból használati tárgyak, elsősorban edények előállításával foglalkozó ősi mesterség. A fazekasmestert tájnyelven gelencsérnek (szláv), gerecsének vagy gölöncsérnek is nevezik. A kézművesség egyik, talán a legősibb válfaja. (A kosárfonók és a fazekasok között örök vita, hogy melyik mesterség volt előbb. Eldöntetlen kérdés köztük, hogy a kosárfonók által megfont vesszőkosárba tapasztották bele az agyagot a fazekasok és így égették ki a tűznél, vagy a fazekasok kérték a fonókat, hogy készítsenek olyan formát, amibe égetett edényeket tudnak előállítani.)

A fazekasmester keze alól kikerülő tálak, korsók, fazekak képlékeny állagú agyagból készülnek, amely a szárítást követő égetés során szilárd, időtálló anyaggá válik. Ebben az állapotában a cserép a folyadékot átengedi magán, ezért az edényeket legtöbb esetben mázzal vonják be. Az így kapott szilárd bevonat lehetővé teszi, hogy az edénybe folyadékot is lehessen tárolni.

A legelterjedtebb alakítási technikák:

- korongozás
- felrakás
- préselés

Díszítés:

- mechanikus
- színezett

Égetés:

Az edényeket, egyéb használati tárgyakat kiszárítjuk, majd kiégetik. Az égetés mindig az adott anyagnak megfelelő hőfokon történik. A legfontosabb feltétel, hogy az égetési hőmérsékletet nagyon lassan érje el a kemence. Nem ritka, hogy ehhez 6-8 órát is várni kell. A lehülésnek is minél hosszabb időt kell hagyni, hogy a kiégetett tárgyak feszültségmentesek legyenek. A kemencébe helyezett tárgyak a kemencével együtt hűlnek a környezeti hőmérsékletre. Nem ritka, hogy az égetés folyamata több napot is igénybe vesz.

Redukciós technika:

Az égetés történhet földbe vájt „gödörben”, ahol a nyers edények, tárgyak egymásra kerülnek és a tűz táplálásához szükséges faanyagot is közé helyezik. Az így készített ideiglenes kemencében, azt felülről lefedve, lassú tűzön óvatosan áthevítik, kiégetik a tárgyakat. Az így kapott cserép felülete a fával történő tüzelés miatt kismértékben elszíneződik, ami által szép felületi színek jelennek meg rajta.

Agyagedényke készítése hurka technikával:

- formázzunk egy kb. 0,5 cm vastag kör alakot, ez lesz az alapja
- kézzel nyújtsunk hurkákat, ebből épül fel az edénykénk oldala, ne csináljunk meg előre többet, mert kiszáradnak
- helyezzük a hurkát az alap szélére, majd ujjal dolgozzuk össze kívül belül
- rétegről-rétegre haladva a kívánt magasság eléréséig, vigyázunk arra, hogy lehetőleg mindig más helyen találkozzanak a hurkáink
- ha azt szeretnénk, hogy a felülete sima legyen, vizes szivaccsal simogassuk át

Összegzés - tapasztalataim

A népművészet megismerésében, befogadásában

- Az alapanyagok megfelelőek voltak a céloknak, mivel a foglalkozások előtt kiválogattam és előkészítettem
- Az eszközök nem mind voltak gyerekbarátok, de kis segítséggel nagyon ügyesen tudták használni a gyerekek (szűrő szerszámok, kés, metszőolló)
- A figyelmet elég hosszú ideig fen tudtam tartani, minél jobban haladtak előre a munkákkal annál lelkesebben csinálták ugyanis hajtotta a kíváncsiság őket, kíváncsian várták a végeredményeket
- A lányok kitartóbbak, finommozgásuk kifinomultabb, szívesen kértek segítséget a fiúkkal ellentétben, akik nehezebben viselték az esteleges kudarccokat
- Az elkészült munkadarabok a várt eredményt felülmúlták, amivel ők, én is nagyon elégedettek voltunk
- A dicséret nagyon ösztönzően hatott rájuk, motiválta a kitartásukat és figyelmüket

Legközelebb a kiállítás mennyiségén és időpontján változtatnék, nem minden hét utolsó napjára tenném, hanem az összes tábor zárásaként – egy nap eltéréssel – egy nagyobb kiállítást szerveznék.

A gyermekek személyiségének fejlődésében, alkotó, kreatív képességeik alakításában, érzelmi fejlődésükben fontos szerepet játszik a tapasztalatra épülő tevékenység:

- megfigyelés, az eszközök használatának alapképessége
- a személyiség kreatív erősítése
- problémamegoldó képesség fejlesztése

A látás, tapintás, mozgás, a megélhető tapasztalatok, megfigyelések segíthetik, gazdagíthatják a gyermekekben a néphagyomány, a népművészet iránti érdeklődésüket, kötődésüket, valamint az identitástudat formálódását.

- ismereteiket bővítjük
- sikerélmények által elősegítjük a gyerekek munkaszeretetét
- önismeretüket, önértékelésüket támogatjuk
- fejlesztjük a kifejezőképességüket a szakkifejezések használatával, ezzel rámutatva arra, hogy a szavak mögött a magyar nép kultúrája, élete van
- a gyerekek más területen szerzett ismereteinek felhasználása segíti motiváltságukat, fenntartja figyelmüket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Fazekass%C3%A1g>

letöltés dátuma: 2019. február 26.

- fűzfasíp készítése:

adatközlő: Kapás János 6066 Tiszaalpár, Esze Tamás utca 60.

- Nagy Mari – Vidák István: A kosárkötés hagyományai

Vider Plusz Nyomda 2003